

МЕТОДИ И МОДЕЛИ ЗА СЪПОСТАВИТЕЛЕН ТЕКСТОЛИНГВИСТИЧЕН АНАЛИЗ

Силвия Василева¹
e-mail: s.vasilyeva@unwe.bg

Резюме

Студията разглежда модели за съпоставителен текстолингвистичен анализ и приложенията им. Целта и задачите са да се обхванат прагматичното, текстовото, синтактичното и лексикалното равнище на български и немски. Изследва се понятието сравнимост: базата от текстовете трябва да се опише и анализира, за да се гарантира достоверност и представителност на данните, получени чрез анализа. Началото е еднаквата цел на текстовете, като разлики се допускат само ако изглежда, че ще са по-полезни, ако се обърнат по-адекватно към реципиента. Оттук следва, че се съпоставят онези системни аспекти, които са функционално еквивалентни в двете системи.

Тематичната съпоставка е разгледана от гледна точка на понятията пропозиция и речево действие. Основната обединяваща роля на темата е подчертана, като се изброяват начините за нейното разгръщане, видовете теми и спецификите им. Според един от моделите съществуват дескриптивни, експликативни и аргументативни структури, изследват се и индикаторите на текстовата функция. Разглежда се проблемът за денотатите и тяхното езиково изразяване. Създава се собствен съпоставителен модел. Той представлява основния от постигнатите резултати, база за създаване на дидактизирани текстове със специализирана насоченост за целите на обучението по немски език. Главен извод, зает от дидактиката на чуждоезиковото обучение е разширяването на езиковите знания в тяхната цялостност – контекст, текст за по-ефективни езикови действия.

Ключови думи: текстолингвистичен анализ, съпоставимост, разгръщане на темата, денотати, специализираност, икономически немски.

JEL: A20, Z13, Z19

Увод

Съпоставянето на текстови видове ни поставя пред задачата да се намери най-важните точки на сравнимост на два езика в даден вид текст, като не се нарушава неговата цялост. Съществуват множество модели за текстолингвистичен анализ, на три от които ще се спрем. Изхождайки от даден ло-

¹ Старши преподавател, доктор, катедра „Чужди езици и приложна лингвистика“, Факултет „Международна икономика и политика“, УНСС.

гико-хронологичен ход на събитията в по-голямата си част, те се основават на конкретен текстов вид, на сравнението на образците с нормативните изисквания и тяхното изпълнение в двойката сравнявани езици. След като се констатира и разположат правилно, се получава модел за съпоставка, който отразява приликите и разликите на структурно, прагматично синтактично, семантично и лексикално ниво. Особено важен е начинът (дескриптивен, експликативен, аргументативен) на разгръщане на темата, който определя структурата на сравняваните текстове, затова те трябва да се групират според него, при това да се определи и точно функцията на текста, за която съществуват определени индикатори – експлицитни или имплицитни. Тематичното разгръщане се осъществява чрез носителите му, денотатите, чиито езикови средства са израз както на специализираността на текста, така и на тематичните референции и начина им на разгръщане.

Методи за съпоставителен анализ

Методите за съпоставка и сравнение на текстове се делят на две групи: в текстовата лингвистика и в текстологията (Spillner, 1981). Ако в първия случай се има предвид сравнението на валидността на процедури и правила в отделните езици, то във втория става дума за сравнение на характеристиките на видовете текстове на всички езикови нива.

Методите започват от:

1. текстолингвистични системни съпоставки;
2. съпоставки на честотността;
3. съпоставки на нормите;
4. текстолингвистичен анализ на грешките;
5. съпоставки на превода;
6. паралелен текстов анализ и
7. съпоставка на нормативната реторика.

Развитието на съпоставителния текстов анализ Хартман (Hartmann, 1980) обяснява като комбинация от текстов анализ и съпоставителен анализ: „All linguistics is comparative in the sense that any statement about a particular phenomenon of language usually implies a generalisation from several phenomena, which in turn is based on processes of comparison“.

За да се гарантира сравнимост, трябва да се съблюдават различни условия на изследователската методика, които да са приложими както за приликите между двете страни, подлежащи на сравнение, така и за техните разлики.

Целта на едно съпоставително изследване в този смисъл е „showing that similarities and differences in the phenomena compared are related in an interesting way, and that the particular contrasting involved can reveal new aspects of the object of study“ (Mauranen, 1993). В пряка връзка с това е въпросът за нами-

рането на терциум компарационис, т.е. да се проследят системните разлики в двата езика на основата на обща платформа от съпоставими аспекти. Това означава, че базата от текстовете, които ще се сравняват, трябва да се опише и разясни, за да се гарантира достоверност и представителност на данните, получени чрез анализа. Отправната точка е еднаквата цел на текстовете, като разлики в концепцията са налице само в случаите, когато изглежда, че ще са по-полезни, ако се обърнат по-адекватно към реципиента. Оттук следва, че се съпоставят само онези системни аспекти, които са функционално еквивалентни вътре в самите две системи.

Получените при съпоставката на два текста данни имат времева и локална ограниченост. Това важи особено силно за медийните текстове, чиято актуалност зависи от наскоро случили се събития. Друг важен аспект на изследваните текстове са влиянията на съответния социокултурен модел: Колкото по-силен е интересът на създаващия текстовете към влиянията на съответната култура, толкова по-силни ще са те. В днешните условия на глобализация е необходимо да се взема под внимание влиянието на английския език като *lingua franca* върху другите езици.

Шпилнер (Spillner, 1981) предлага четири метода за паралелен текстов анализ: (1) сравнение на адаптации на текстове, (2) ситуативно адекватни съпоставки, (3) контрастивни текстови съпоставки и в дадени случаи (4) съпоставка на превод.

Хартман свежда текстовите категории за анализ до следните три нива:

Those are the result of a full-scale translation act, e.g. literary text

a) *Those are the result of interlingual adaptation, e.g. other-language versions of advertisements.*

b) *Those are not translationally equivalent, but functionally similar in situational motivation and rhetorical structure, e.g. cooking recipes.*

Типове а) и б) могат да се разглеждат като схема с различно изпълнение, където второто е реализация на първото. В паралелна съпоставка на текстове в нормативен текстови корпус, може например да се извърши межкултурна съпоставка на адаптациите.

Хартман представя релациите в значението по следния начин:

<i>In words</i>	<i>in sentences</i>	<i>in texts</i>		
<i>Semiotic</i>	<i>Paradigmatic</i>	<i>Syntagmatic</i>	<i>Pragmatic</i>	<i>Dimensions</i>
<i>Linguistic levels</i>	<i>Lexicology</i>	<i>Grammar</i>	<i>Discours analyses</i>	
<i>Analytical methods</i>	<i>distinctive features</i>	<i>Collocations</i>	<i>Concordances</i>	

Принципът на нашето изследване е сравняване на данните в текстова форма. Те ще получават качествена и количествена оценка. Тъй като интерпретацията на данните обикновено се извършва от един човек – анализиращия, тук се поставя въпросът за степента на субективност, съзнателна

или несъзнателна от негова страна и също така, дали друг изследовател би достигнал до същите или до различни резултати. Освен това остава възможността за различна интерпретация при тълкуването на текстовете. Все пак броят на интерпретациите също е доста ограничен, тъй като имаме само две основно влияещи групи от фактори: самият текст и социално обусловеното поведение на очакване на реципиента.

Тъй като водещ критерий при подбирането на текстовете беше тяхната тематика, ще разгледаме как тя ще се изрази на:

Тематично равнище

Развитието на текстолингвистиката от езиково-системна към прагматично ориентирана лингвистична дисциплина с езиково-системна насоченост може да се установи особено отчетливо по различните обяснения на понятието текстова структура. Анализът на структурата на текста се състои в описание на кохерентността между конституентите му на различни равнища:

- *Между тематични единици (пропозиции и теми) на тематично равнище;*
- *Между речеви действия (илокутивни единици) на прагматично равнище;*
- *Между изречения (и техните компоненти) на граматично равнище.*

При анализа на описваните равнища те трябва да се разглеждат отделно, но не и изолирано; между тях съществуват тесни взаимовръзки, чието проследяване също е задача на текстолингвистиката. Особено важно е, че граматичното равнище е подчинено на комуникативната функция и на съдържанието на текста.

Тема на текста

Както вече споменахме, най-важните основни форми на разгръщане на темата за Бринкер (Brinker, 1997) са дескриптивната, наративната, експликативната и аргументативната. За всяка една от тях са характерни определени семантично-тематични категории или съчетания от категории. В конкретния текст те могат да се появят в различни комбинации и така да определят тематичната структура на текста.

Темата се дефинира като сърцевината на текстовото съдържание, което показва хода на мислите, отнесено е към един или много обекти. Според Мец (Metz, Schuppener, 2011, p. 141) в този процес текстовете не се създават като статични и изолирани форми, представляващи комуникация, а посредством макроструктурата си се обвързват с интеракционална социална дейност (Heinemann, Heinemann, 2002, p. 59). Темата на текста се открива или в определен текстови сегмент (например в заглавието, в определено изречение) или

трябва да се изведе от съдържането на текста чрез метода на резюмиращата парафраза. Анализът на темата може да се изгради на няколко принципа:

1. *Принцип на подемането*¹: Според него при определянето на темата се изхожда от основния предмет на текста, така, като той се изразява в различните форми на подемането с граматични средства. В един текст има повече от една теми и между тях възникват йерархични отношения. За да определи коя е главна и коя второстепенна Brinker използва принципа на извеждането.

2. *Принцип на извеждането*: главна тема на текста е тази, от която могат да се изведат другите теми „най-убедително за нашето разбиране на текста“ (Brinker, 2010).

3. *Принцип на съчетаемостта*: темата и комуникативната функция на текста се взаимнообуславят до определена степен. Тогава като главна тема може да се определи тази, която най-добре се съчетава с текстовата функция, изследвана с помощта на текстово-прагматичен анализ. Например:

Erhöhung wirkt sich aus

(1) Im Jahr 2013 wurden in Deutschland 80,3 Milliarden Zigaretten versteuert.
(2) Das war die niedrigste versteuerte Jahresmenge seit der Wiedervereinigung.
(3) Gegenüber 2012 sank die Anzahl der versteuerten Zigaretten um 2,6%.
(4) Diese Entwicklung ist unter anderem auf die zum 1. Januar 2013 erfolgte Tabaksteuererhöhung für Zigaretten zurückzuführen. (5) Bis einschließlich 2015 stehen weitere Steuererhöhungen für Zigaretten an. (Nachrichten aus Deutschland Nr. 05, 23.01.2014)

Темата е повишаването на данъка върху тютюневите изделия, като главната тема се определя от подеманията на денотатите *Erhöhung* и *Versteuerung*.

Разгръщане на темата и връзката ѝ с тематичната кохерентност

Разгръщането на темата до пълно съдържание на текста може да се опише като свързване или комбинация от релационни, логико-семантично определяеми категории, които посочват вътрешните връзки на частите на съдържанието, изразени в отделните части на текста (заглавие, откъси, изречения и др.) с тематичното ядро на текста (например специфициране, обосноваване и др.) (Brinker, 2010). В анализа на тематичната структура на примерен текст той проследява пропозиционалните комплекси, които създават общото съдържание и го представя възможно най-кратко чрез ключови думи или разказни изречения. Следва определянето на логико-семантичните връзки на частичните теми спрямо темата на текста и тяхната категория. Общата категория при свързването на главната и частичните теми авторът дефинира като *спецификация*.

¹ Превод на Добрева, Савова (2010).

Прави впечатление, че подреждането на темите не е строго определено. Логическата структура, която бихме изградили въз основа на нашето предварително знание не съответства напълно на реализираната тематична структура. Това дава основание да се постави въпросът, дали текстът реализира обща тематична схема за текстове-новини, които имат като тема отрицателно събитие в миналото (приблизително в този смисъл: ответни мерки – последствия – първопричини). Очевидно се допуска възможността при съобщителните текстове да има различни схеми, които да служат за предаване на различни събития в минал, сегашен или бъдещ план, с положителни или отрицателни последствия.

Според доминиращата основна форма основавайки се на тезата на Brinker (2010) приемаме преобладаващи дескриптивна, наративна, експликативна или аргументативна текстова структури, т.е. начин на разгръщане на темата:

А) Дескриптивно.

1. Темата описва еднократен процес, историческо събитие, случка:

(1) Българо-шведската компания „АЛМАР“ започна строителството на завод за рибни продукти в Аймос. (2) Първата копка на градежа беше навръх Богоявление. (3) „АЛМАР“ е първият голям инвеститор в Аймос за последните повече от 20 години. (4) Присъствието му ще намали част от основния проблем – безработицата. (5) Производството ще бъде ръчно и ще ангажира в началото 200 души с тенденция да приеме на работа около 250 (Български информационен бизнес портал, 06.01.2014).

2. Темата представя регулярно протичащ процес, който може да се генерализира, например в текст:

(1) Der ifo-Index im Bereich Dienstleistungen ist im Januar erneut leicht gestiegen. (2) Obwohl die Unternehmen ihre gegenwärtige Geschäftslage als etwas weniger befriedigend als im Dezember 2011 bewerten, so haben sich ihre Geschäftserwartungen trotzdem gesteigert. (3) Am 25. Januar hat das ifo-Institut in München bekanntgegeben, dass der ifo-Index von 107 Punkten im Dezember auf 108 Punkte im Januar gestiegen sei (Nachrichten aus Deutschland Nr. 008(707), 30.01.2012).

Тук различаваме основно два вида комуникативни действия: съобщаване и описване. Дескриптивното разгръщане на темата е характерно за информационни текстове, но се среща също така в текстове с инструктивна функция и в нормативни текстове. В текстовете с апелативна функция то често се свързва с аргументативно разгръщане на темата и се създава информационна база по дескриптивния принцип, към която се отнася темата, т.е. тезата, която трябва да се обоснове.

Б) Експликативно.

Текст с експликативно разгръщане на темата е налице, когато можем да установим разделяне на explanandum и explanans.

Експликативното разгръщане на темата е характерно за определени текстови видове, които имат за цел разширяване на знанията (учебник, научно-популярен и научен текст). Много често това разгръщане на темата се съчетава с дескриптивното; може обаче да се интегрира и в аргументативната структура. За реализацията на експликативно разгръщане на темата, трябва да бъдат посочени т. нар. начални или рамкови условия и общи закономерности. За да докаже наличието на експликативна структура, Brinker (2010) разчленява информацията на изходните условия и на общите закономерности до прости изречения. Често тази обяснителна структура се реализира имплицитно. Експликативен текст обаче е винаги налице, когато двата елемента могат да се разпознаят, съответно реконструират.

Както виждаме от примера по-долу, експликативните елементи се оказват неделима част от разгръщането на темата – и в дескриптивния, и в аргументативния вариант на разгръщането, те имат своето място:

Was ist . . . Wachstum?

Theorie des Wachstums

Wachstum bedeutet zunächst nichts mehr als ein Größerwerden innerhalb eines bestimmten Zeitraums, in wirtschaftlichem Zusammenhang meist die Zunahme von Maßzahlen wie Umsatz, Ertrag oder Bruttoinlandsprodukt. [...] (Harvard Business manager, 05.10.2014).

В) Аргументативно.

За представянето на аргументативното разгръщане на темата Brinker ползва модела на Тулмин (Toulmin, 1958), който представя общата структура на една аргументация с помощта на шест релационни логико-семантично дефинирани категории. Емитентът обосновава спорно твърдение или теза, което представя темата на текста чрез аргументи (data). За валидността на аргументите отговаря едно хипотетично твърдение във формата на: „Ако Д е..., то С е...“ Допустимостта на тази хипотеза емитентът доказва с основание. Степента на вероятност може да се посочи с т. нар. „модален оператор“ (qualifier), а обстоятелствата, които ограничават валидността, чрез т. нар. условие за изключението (rebuttal).

Нека вземем за пример части от текста:

12 gute Gründe für Zuwanderung

(8) Daher sollte Deutschland Maßnahmen ergreifen, um verstärkt auch Fachkräfte aus demografiestarken Regionen zu gewinnen. (9) Das Zuwanderungsrecht sollte weiter liberalisiert, die Anerkennung ausländischer Abschlüsse verbessert und die Willkommenskultur in Deutschland gestärkt werden. (10) Es gibt nämlich 12 gute Gründe für Zuwanderung:

*(11) Zuwanderung stärkt die Wirtschaftskraft, weil sie
- das Potenzial an Fachkräften vergrößert*

- *internationale Aktivitäten von Unternehmen erleichtert und die Innovationskraft und das Wachstum steigert.* (Institut der deutschen Wirtschaft, 20.01.2014).

Може да се установи, че тук доминира принципът на субординация на изреченията. Най-важните видове свързване са: каузални, условни, за следствие и за противопоставяне съюзи и съюзни думи. В съобщителните текстове, за разлика от тях, доминира копулативното свързване.

Аргументативното разгръщане на темата е характерно предимно за апелативните текстове, където най-често става дума за това, как да се убеди реципиентът относно определено съдържание, като се посочат причини за такава гледна точка, за такава оценка. То е характерно също за нормативни текстове (съдебни решения), както и за определени информационни текстове.

Както ще видим по-нататък, при публицистичните текстове откриваме различно използване на аргументативност в зависимост от функцията и целта на текста. Най-често аргументът като факт, изведен от общото, бива съчетан с обяснителни структури. Такъв пример откриваме в текста:

(5) *Наблюденията на Петров показват, че средният размер на покупките намалява.* (6) **Това се дължи както на по-честото пазаруване, така и на други фактори като промоциите например.** (Капитал Daily, 20.06.2013).

Това явление може да се яви еднократно в дескриптивен текст, когато той е съобщение или новина, или няколкократно, когато той е разширена новина.

(7) *Wie die Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (OECD) in ihrem Länderbericht über Russland schreibt, **gründet das Problem jedoch nicht in erster Linie in der Steuermoral als vielmehr im Steuersystem selbst.*** (8) **Dabei ist es nicht nur die Höhe der Steuern [...],** (9) **Viel schwerer noch wiegen die Unübersichtlichkeit (derzeit gibt es in Russland rund 200 verschiedene Steuern) sowie die kontinuierlichen Änderungen** (Neue Züricher Zeitung, 06.12.1997, s. 21).

Тук, при изготвяне на плана на текста откриваме тезата и нейната (частична) аргументация чрез „Worüber wird gesprochen?“ и „Warum ist das passiert?“, „Aus welchen Gründen?“ (аргументативно *questio*).

Прагматично равнище

В прагматичното направление на лингвистиката текстът се разглежда като комплексно езиково действие, с което емитентът установява определена комуникативна връзка с реципиента.

Най-важни изследвания в този аспект са анализът на илокуционната структура на Моч и Фивегер (Motsch, Viehweger, 1991) както и концепцията за текстофункционалния анализ на Brinker (1988) и Гросе (Große, 1976).

Изхождайки от предпоставката, че текстовете могат да се разчленяват на елементарни илокутивни действия, текстът се дефинира като йерархически

структурирана поредица от елементарни илокутивни действия, а текстовата структура – „като илокутивна структура“, т.е. като йерархия от „типове речевни актове“. Простото илокутивно действие, което в директна връзка се извежда от вида на изречението – изявително, въпросително или подбудително изречение, се смята за основна единица за конституиране на текста. Приема се съществуването на едно преобладаващо илокутивно действие, което обозначава главната цел на текста като се допълва от други действия (*subsidiäre Funktion*).

В аналитично отношение сегментирането на един текст до елементарни действия води до многобройни проблеми при диференцирането и класифицирането. Това се дължи на факта, че изречения, които са интегрирани в едно цяло като текст, не притежават непосредствена насоченост за действие; те изпълняват определени вътрешнотекстови функции, най-вече по отношение на тематичното изграждане на текста (функция на ситуирането, специфицирането, обосноваването).

В заключение може да се обобщи, че е напълно възможно и необходимо принципи на анализа от различни етапи на развитие на текстолингвистиката да се използват като допълнителни концепции и да се свържат в една обща структурно-аналитична концепция.

Индикатори за определяне на функцията на текста

Индикаторите могат да бъдат определени най-общо като езикови и не-езикови белези на текстовете, които сочат директно или индиректно към определени категории и категориални взаимозависимости и ги изразяват.

Текстофункционалната концепция за индикаторите се опира на теорията за речевите актове. Това са конвенционално валидни езикови средства, които, макар и не еднозначно, служат, за да показват типа на езиковото действие. Най-важните от тях са:

- Експлицитно изразени перформативни формули:

Ich verspreche dir hiermit, dass...

- Вид изречение (изявително, подбудително, въпросително) заедно с основна граматична информация като залог, време, число, лице:

Da passt etwas nicht! (Harvard business manager, 23.10.2012).

(1) *Was folgt nach dem Jahrzehnt des breiten Aufschwungs in Osteuropa?* (EAST Der Newsletter der Ascent Swiss Business Management AG, Ausgabe Oktober 2009).

- Модални частици за нюансиране (*Abtönungspartikel*): *aber, doch, bloß, nur, ja, mal* и наречия *bestimmt, hoffentlich, möglicherweise, zweifellos*:

(8) *Warum machen sie das?* (9) *Sicher nicht aus purem Altruismus* (Frankfurt Allgemeine, 10.03.2014).

- Пропозиционалното съдържание, което в зависимост от контекста може да изразява определена илокутивна роля:

„За какво са ни всички тези търгове...“ (Капитал Daily, 24.01.2014).

в сравнение с:

„Защо трябва да има обезщетения при безработица?“ (Econ.bg, 21.01.2014).

е въпросително изречение. Дали освен това е констатация или реторичен въпрос, става ясно от пропозиционалното съдържание и контекста.

Често индикаторите са в отношения на доминантна зависимост: частиците, прозодичните характеристики и пропозиционалното съдържание са по-силни езикови индикатори, отколкото експлицитните перформативни формули или типа изречение:

Leider bleibt den Führungskräften aber nur selten die Zeit zu fragen, was Wachstum genau bedeutet, warum es wichtig ist und wie gesundes Wachstum aussehen könnte (Harvard Business manager, 05.10.2014).

Първите, Brinker нарича второстепенни индикатори, а вторите – основни. Второстепенните доминират над основните и показват действителната им илокутивна роля в едно изказване. Освен това, всяко езиково действие е включено в ситуация и дейности, при които трябва да се вземат предвид и съответното разпределение на ролите, институционалната рамка, фоновите знания и т.н. В много случаи дори само въз основа на контекста може да се разбере каква илокуция имаме.

Наред с посочените по-горе индикатори се различават още контекстуални и текстуални, като всеки от тях може да бъде от езиково или неезиково естество.

Текстуалните индикатори са, освен вече споменатите видове изречения, експлицитни перформативни формули, наречия и частици, най-вече видът на темата, изборът и подреждането на подтемите (често това се забелязва като индикатор само при сравнение с други текстове – например в текстове от вестници) и изборът на тематичното разгръщане. Важна роля в този смисъл играе отношението към темата, където могат да се разграничат различни форми. Например емитентът изразява отношение към истинността на съдържанието в текста (*wissen, glauben, zweifeln*) или към степента на сигурност (*tatsächlich, bestimmt, vielleicht*), дава положителна или отрицателна оценка като израз на своя интерес (*wünschen, hoffen, wollen, für notwendig halten*) или емоционално отношение към съдържанието (*bedauern, erfreut sein*). За анализа на текста особено значение има оценъчната позиция, която се съдържа имплицитно.

Що се отнася до отношенията между текстовите функции и позицията към темата, може да се приеме, че някои от тях могат да се свързват по-лесно или по-трудно с определени функции (Brinker, 2010).

Така например отношението към темата може да се обозначи като „прецизиращ функцията на текста индикатор“, съответно назован „модифициращ функцията индикатор“. Към *текстуалните индикатори* се числят още и неезикови средства като например графики, снимки и др.

Контекстуалните индикатори се отнасят до поместването на текста в по-обхватни езикови взаимозависимости – рубрики в пресата, медийното и ситуативно разположение на текста и институционалната рамка (например причисляването му към комуникационна форма като писмо, текст от вестник както и принадлежността му към определена текстова област и към определена област на комуникация. С „текстова област“ се обозначават ситуативно и социално дефинирани текстови съчетания. Контекстът е от решаващо значение за комуникативно-функционалната интерпретация на един текст.

Като допълнение трябва да добавим и разделянето на индикаторите на *стилистично маркирани* и на *стилистично неутрални*. Използването на стилистични фигури например може да има индикационна функция (тематичното отношение на емитента и сочи към функцията на текста).

В заключение можем да отбележим, че индикаторите и техните групи трябва да се определят поотделно за различните функции и да се оценяват според видовете текстове и областите на комуникация.

Методи за определяне на носителите на референтна връзка (денотати)

За обозначаване на идентичната референтност на определени езикови изрази в последователни изречения в даден текст Brinker (2010) използва термина *подемане* (Wiederaufnahme). Даден израз се подема повторно чрез един или повече изрази в следващите изречения. За идентичност на референтността говорим, когато подетият и подемащият израз се отнасят към един и същ извънезиков обект. Това могат да бъдат лица, фактически обстоятелства, събития, действия, представи и т.н.

Тодор Бояджиев (Boyadzhiev, 2007) използва понятието „референт“ като символ на обект, или като отношение на думата към предмета. Това праща към референциалната теория, която свързва значението на думите с тяхната предметна съотнесеност. Думите се съотнасят с предметите, а не предметите се назовават с думите. За Иван Касабов (Kasabov, 2006) денотацията е тип референтно отношение между езиковото обозначаемо към „неезиковия“ свят, т.е: „денотатът е номинационен и номинативен (словесен) „предметно-понятиен“ езиково-знаков еквивалент на явленческо-същностния (неезиково-езиков) референт“. В това обяснение откриваме подобие с разбиранията на Brinker за идентичност на референцията.

Лайънс (Lions, 1980) обозначава с „денотация“, „релацията между една лексема т.е. речникова единица и класа от предмети, към която тази лексема може да се отнесе. Той назовава класа на възможните референти на една лексема „денотат“. Х. Фатер (Vater, 1994) намира понятието „референтен потенциал“ за по-подходящо. Денотация за него е по-скоро множеството на всички елементи, към които се отнася едно обозначение. Смисълът на едно

обозначение се състои в „интензията“, в съчетанието от признаци, чрез които се характеризира едно множество.

Добрева и Савова (Dobreva, Savova, 2010) разглеждат референцията и кореференцията като връзка към референти с обектен характер (лица, предмети, природни феномени, абстрактни понятия), които създават в текстовете т. нар. номинативни вериги. Понятието кореференция е в съотношение с понятието субституция, а с оглед на повтарянето на семантични признаци в кореферентни изрази – с изотопията.

Brinker (2010, р. 27) смята, че подемането (експлицитно и имплицитно) на носителите на референтна връзка, както и честотата на споменаване в текста, играят решаваща роля за определяне на главната тема и на частичните теми. Названият денотат може да бъде изразен със съществително, а неговото подемане може да се осъществи експлицитно чрез:

1. повторение (рекурентност – цялостна или частична)
2. чрез едно или повече съществителни, съответно словосъчетания (синонимия)
3. вид местоимение (прономинализация)

От местоименията това са личните, показателните, както и наречията *da, dort, damals, deshalb* местоименните наречия *dabei, darin, darauf, damit, hierdurch*, и мн. др. Важно е да се спомене, че тези изрази могат да се отнасят към различни по дължина сегменти.

Методи за определяне на степента на специализираност

За определянето на спецификите на специализирания език е необходимо да бъдат проследени:

- Процент на терминологизираната и нетерминологизираната специализирана лексика. Както беше посочено по-горе от Buhlmann и Fearn, ако тази цифра е под 10 процента, специализираността е слаба, между 12 и 18% е средна, а между 18-25% – висока (Buhlmann, Fearn, 2000).
- Наличие на оказионализми, съкращения, честотност на сложни съществителни и производни, наличие на конверсия (транспозиция), метафори, образни и експресивни сравнения, функционални глаголи, употреба глаголните времена и залози, наличие на предложни конструкции, видове синтактични връзки.

Модел за текстов анализ

Модел на Brinker

Тук ще разгледаме моделите за анализ на текст, на чиято основа ще изградим нашия модел за анализ на публицистични текстове с икономическа тематика.

Таблица 1: Взаимозависимост между аспекти на описание, категории и критерии на анализа

Beschreibungsaspekte		Analysekategorien		Analysekriterien	
kommunikativ-funktionaler Aspekt		Textfunktion		informativ appellativ obligatorisch kontaktspezifisch deklarativ	direkt signalisiert indirekt signalisiert
struktureller Aspekt	thematische Ebene	Thema	Art	Ereignis, Gegenstand, These usw.	
			lokale Orientierung	auf Emittenten/Rezipienten bezogen/ außerhalb von Emittent und Rezipient	
			temporale Orientierung	vorzeitig, gleichzeitig, nachzeitig, zeitlos	
	Themenentfaltung	Grundform	deskriptiv narrativ explikativ argumentativ		
		Realisationsform	deskriptiv-sachbetont/-meinungsbetont rational- überzeugend/persuasiv-überredend usw.		
	grammatische Ebene	grammatische Kohärenz		Wiederaufnahme- explizit /implizit	
			Tempuskontinuität konjunktionale Verknüpfung semantische Vertextungstypen usw.		

Източник: Brinker (2010, p. 138).

Модел на Buhlmann и Fearnls

В таблица 2, дадена по-долу, се използват следните обозначения:

- за текст с научно – теоретичен стил: *BWL-Monografie*;
- за текст с научно – публицистичен стил: *BWL-Zeitschrift*;
- за текст с публицистичен стил: *Magazin*.

Авторките илюстрират различната степен на специализираност с помощта на горните три сборни обозначения. Според тях монографията и специализираното списание са с средна степен на специализираност, вестникът – със средна до ниска, а магазинното списание – с ниска.

Таблица 2: Характеристики на определени текстови видове от някои области на икономиката

	BWL-Monografie	BWL-Zeitschrift	Zeitung	Magazin
Morphologie				
Verb	3P. Sg. (selten) I. P. Pl)	3P. Sg./Pl Präsens (selten) Prät, Perf.) Aktiv/ Passiv Passiversatz	3P. Sg. (selten) I. P. Pl)	3P. Sg. (selten) I. P. Pl)
Tempus	Präsens		Präsens, Prät, Perf., Plusq.	Präsens, Prät, Perf., Plusq.
Genus	Prät, Perf. Aktiv/Passiv (Passiversatz)	Passiversatz	Futur Mehr Aktiv als Passiv-	Futur Mehr Aktiv als Passiv-
Modus	Indikativ (рядко Konj. II) –	Indikativ (Konj. II, I) –		Indikativ/Konj. II
Substantiv	Nom., Akk., Gen., Dat. mit Präp. Vorwiegend Sg. mit best. Artikel	Nom., Akk., Gen., D mit Präp. Vorwiegend Sg. mit best. Artikel	KonjI Nom., Akk., Gen., Dat. mit Präpositionen hauptsächlich Sg. mit best. Artikel	Konj I –
Kasus				
Numerus				
<i>Andere Wortarten</i>				
Konnektoren				
(Elemente				
kontextueller				
Referenz)				
Attribuierung				
	zahreich zahreich zahreich Kettenbildung	zahreich zahreich Kettenbildung	zahreich zahreich häufig (u. U. Ketten)	Sg/Pl. Vorhanden häufig

Verhältnis von Satzgefügen Arten von Nebensätzen	Nicht unter 1:1; oft 3:1 –2:1 Relativsätze Konditionalsätze (oft ohne wenn)	Nicht unter 1:1; oft 4:1 – 1:3 Relativsätze Konditionalsätze (oft ohne wenn)	Selten über 1:1 oft 1:2 – 1:3 Relativsätze Kond. Temp. ObKaus. - Inf. Adv. Kons. Ind. Fr	nicht über 1:1 oft 1:4 – 1:2 Relativsätze Kond. Temp. ObKaus. Inf. Adv. Kons. Ind. Fr
Lexikalische Besonderheiten Herkunftsbereich der Fachlexik	Betriebswirtschaft Volkswirtschaft Recht, Politik	Betriebswirtschaft Volkswirtschaft Recht, Politik	Volkswirtschaft Betriebswirtschaft Recht, Politik	Volkswirtschaft- BetriebswirtschaftRecht, Politik
Spezialisierungsgrad der Lexik	Niedrig-mittel Hängt vom Thema ab 15-25 Fachwörter terminologisiert 15-25%	Fachwörter terminologisiert Hängt vom Thema ab 15-25%	Fachwörter werden Nicht terminologisiert, zahlreiche ad-hoc-Bildungen 12-18%	Fachwörter werden Nicht terminologisiert zahlreiche ad-hoc-Bildungen 10%
Fachlexik(Anteil)	Meistens	Moistens	Moistens	selten
Textbauplane	Zahlreich	Zahlreich	Vorhanden	selten
Gliederungsmittel				

<p>Kommunikations- Verfahren</p> <p>Sprachliche Außersprachliche</p>	<p>Definieren Beschreiben Klassifizieren Vergleichen Referieren Erklären Folgern Vermuten Behaupten Beweisen Beurteilen Argumentieren Formel, Diagramm Tabelle, Schaubild</p>	<p>Referieren Beschreiben Klassifizieren Vergleichen Referieren Erklären Folgern Vermuten Behaupten Beweisen Beurteilen Argumentieren</p>	<p>Referieren, Beschreiben, Kommentieren Erklären, Vergleichen, Exemplifizieren Argumentieren Tabelle, Diagramm Skizze</p>	<p>Referieren Beschreiben Definieren Kommentieren Spekulieren Erklären Werten Vergleichen Exemplifizieren Argumentieren Tabelle, Diagramm Skizze</p>
--	---	---	--	--

Источник: Buhlmann, Fearn (2000, pp. 308-309).

Модел на Fluck

Fluck (1997) предлага модел за текстов анализ, който да представи взаимовръзката между съдържанието и необходимите езикови структури. Неговото изследване е предназначено за разработване на дидактически материали за целите на чуждоезиковото обучение. За анализа са необходими знания за следните три основни фактора:

- езикова структура на изказването/текста: лексикално-специализиран, синтактичен и текстуален;
- контекст на изказването/текста извън езика (ситуационно-интерактивни и интеркултурни аспекти);
- предварителни и общи знания, които могат да се свържат с изказването/текста (когнитивно-прагматичен аспект).

Тези фактори имат за цел цялостното разглеждане на специализирания текст като функциониращ, т.е. целта е „специализираната комуникация като многостранен (т.е. интерактивен) процес на съобщаване, разбиране и отношение“. Това означава, че назованите три основни фактора се разглеждат като неделима цялост и трябва да се изследват заедно. Fluck подчертава, че възникналият в процеса на комуникацията в специализираната област текст зависи в своята структура от езиковите и прагматични фактори.

Анализът на текста по този модел протича на три етапа:

1. Избор на текста.
2. а) Макроструктурен анализ;
б) текстов анализ;
в) анализ на отделни текстови сегменти.
3. Оценка и коментар на резултатите от анализа.

Според Fluck текстът трябва да се разгледа първоначално в неговата цялост, като се определи комуникативното намерение, от което зависи стратегията, т.е. изборът и подредбата на определени езикови средства, които характеризират особеностите на езиковата форма на жанра на специализирания текст. С тази първа стъпка на основата на общ лингвистичен принцип са поставени задачи за анализ предимно по следните точки:

1. Комуникативно-прагматична област (ситуация в специализираната област, автор, адресат, медия; намерение на емитента (изпращащия) по отношение на партньора в комуникационната ситуация, стратегии на емитента за реализиране на своите намерения).

2. Област на текста (използване на лексикални и синтактични езикови средства, използване на различни текстови видове, използване на различни структуриращи текста средства, например графични елементи или съдържателно-формални езикови средства за свързване).

Един текстови анализ, както посочва Fluck (1997), трябва да даде отговор на следните въпроси:

1. Бележки за вида текст (например статия от специализиран речник);

2. Анализ на отделните езикови нива:

(а) Комуникативно измерение (конкретна комуникационна ситуация).

Основни точки: Кой е авторът?, Кой е адресатът? (брой, компетентност по специалността), Начин на комуникация (Медия? Писмено или устно изказване?), Каква е комуникационната ситуация? (вътрешна между специалисти, между специалисти от различни области или извън дисциплината?), Има ли пряк контакт с получателя?

(б) Прагматично измерение.

Основни точки: Каква цел имат цялостното изказване и неговите отделни елементи по отношение на партньора в комуникацията? Какви стратегии прилага емитентът, за да осъществи своето речево намерение? Как се аргументира? Какви езикови средства използва? Как се решават проблемни въпроси чрез дейности на специализирания език?

(в) Лексикално-семантично измерение.

Основни точки: Пластове на лексикалния състав (общ, общонаучен, специализиран научен), Честота и употреба на думите (Колко често се среща дадена дума? Характерна ли е за текста? Кой носи основната информация (ключови думи)? Има ли семантични отклонения от общо езиковата употреба?), Словообразуване (Кои словообразователни модели преобладават, изглеждат особено продуктивни? Сложни съществителни? Деривати? Словосъчетания? Други видове?).

Лексиката може да се раздели на три пласта, като най-важни критерии са отнесеността към специализираната дисциплина (*Fachbezogenheit*) и начинът на употреба:

а) обща лексика;

в) обща научна;

с) специализирана научна.

(г) Синтактично измерение.

Основни точки: време, лични форми, залог, вид строеж на изречението, дължина на изречението, предпочитани конструкции, номинализиране, използване на причастия и др.

(д) Текстуално-интеракционно измерение.

Основни точки: външно разчленяване (Колко абзаца? Какви графични средства?), Обозначаване на текста: статия от вестник, монография, учебник? Каква е вътрешната структура (строеж на мисълта)? Какви са връзките между изреченията и абзаците? Има ли връзки във формата на интерактив-

ни, отнесени към партньора елементи на представяне като например обръщение? Употреба на редундантни елементи? Заместващи думи?

Примерни текстови анализи

За илюстрация на разгледаните по-горе модели на Brinker, Fluck и Buhlmann и Fearnс тук предлагаме примерен анализ на публицистичен текст с икономическа тематика. Целта е, да се изведат онези елементи от тях, които ще дадат основата за разработването на собствен модел за анализ на този вид текстове.

Анализ по модела на К. Brinker

Тук разглеждаме текста *Kosten runter, Tempo rauf*.

Темата е концернът БМВ и неговото бъдещо развитие. Текстът следва плана за разширена информация на тема „актуално състояние на предприятие“. Тя е разгърната дескриптивно чрез следните частични теми:

1. Проблемна ситуация с мястото на БМВ на пазара и намерение за промяна;
2. Причини за неблагоприятната ситуация и мерки за промяна;
3. Валутна дейност и акции през изминалата и през настоящата година;
4. Планирани нови модели и модификация на плановете заради неблагоприятна ситуация;
5. Планирани печалби;
6. Дългосрочни инвестиционни намерения.

Текстът има 524 думи и представлява статия от всекидневник от рубриката *Wirtschaft* на *Süddeutsche Zeitung* от 28.9.2007. Авторът не е посочен, но под текста се открива обозначението *dpa/Reuters/SZ*. Освен заглавието има и подзаглавие, което обяснява и повтаря по-подробно съдържанието се в краткото, експлозивно заглавие. Има и снимка на централата на концерна, без тя да е директно свързана със съдържанието на текста. Предложена е и графика за движението на стойността на акциите. Текстът е предназначен за широк читателски кръг, както и може би за дребните акционери на концерна.

Главната функция на текста е информационната, а като второстепенна се явява намерението да се убеди читателя, че позицията на концерна ще се подобри (персуазивна функция).

Индикатори:

1. *sagte ... hieß es*
2. *wurde... ungewohnt deutlich, immerhin sei. ... deutlich verfallen, ... will... abgezeichnet, ... will... verteidigen, ... deutete vorsichtig... an.*

Темпорална ориентация: споменават се събития както в минал план, така и планирани в бъдещето, което се изразява с форми в претеритум и сегашно време. То се ползва и в специфичната му функция да изразява намерение за бъдещи действия, при това тук с акцент на категоричност. Чуждата реч (източникът на информация) е предадена чрез конюнктив 1 или е отделена с кавички. Глаголните форми са както в 3 л. ед. ч., така и в 1 л. мн. ч.

Локална ориентация: споменава се, че концернът има седалище в Мюнхен и е бил активен в икономическото пространство на северноамериканския континент.

Основната форма на тематичното разгръщане е дескриптивната, като често се прибегва до фактологични примери и най-вече с цифри. Конкретната форма на реализация е дескриптивно-фактологична. Подемането на темата се реализира чрез следните денотати:

Денотат: *Konzern – Vorzeigekonzern – Autobauer – Unternehmen – Hersteller BMW – anführt – BMW – BMW – BMW – der Konzern.*

Особености на денотатите:

- пълна и частична рекурентност: *Hersteller: Premium-Hersteller;*
- синоними, изразени с хипо- и хипероними: *Vorzeigekonzern, Autobauer, Unternehmen, Hersteller;*
- прономинализация: *unsere Position, wir.*

Освен със синонимия, тематична кохерентност се осигурява чрез съдържателния план на текста, глаголното време, както и чрез показателно местоимение *dieser*.

Специализираност: ок. 2,50% – слаба.

Лексикални особености: сложни съществителни, деривати: *Ergebnis, Investitionsquote, Währungsrisiko, Dividende, Wachstum, Acquisition.*

Синтактични особености: използват се предимно прости изречения. Срещат се следните съюзи и съюзни думи: *um – zu (2) u dass, wenn, da, allerdings, immerhin, dabei.*

Позицията на анонимния емитент, доколкото може да се отбележи такава, е изразена с модални глаголи в субективна употреба: *Reithofer will mit einem Sparprogramm gegensteuern [...] BMW will... den Einkauf... ausbauen.*

Източник: в ролята на експерт се цитира Норберт Райтхофер, новият председател на Управителния съвет. Същността на проблема се състои в непропорционалното съотношение между реализация на произведените автомобили (голяма) и паричен оборот и печалба (сравнително малка). Строежът и разгръщането на темата се представят с *tezama*, че положението на концерн трябва да се стабилизира, тъй като през последните пет години печалбата е спаднала видимо.

Изказва се и твърдението, че това няма да стане за сметка на работни места, а с помощта на мощна програма за икономии. Специфициране се постига с помощта на сложни съществителни (*Vorzeigekonzern*).

За целите на нашето изследване и изработване на собствен модел за анализ са важни следните елементи от таблицата на Brinker:

- Категориите на лингвистичния анализ *темпорална и локална ориентация*;
- Подемането на темата чрез носители на референтни връзки (денотати);
- Определянето на функцията чрез текстуални и контекстуални индикатори;
- Разпределението на текстовете по видове според начина на разгръщане на темата.

Примерен анализ по модела на Fluck

Анализиран е същият текст, за да се открият ясно приликите и отликите в получените резултати.

Комуникативно измерение (конкретна комуникативна ситуация): текстът представлява статия от германския всекидневник *Süddeutsche Zeitung* от 28.09.2007, от икономическата рубрика. Предназначен е за читатели на вестника без компетентност като икономисти, евентуално за акционери на концерна. Комуникативната ситуация е извън специализираната област (*fachextern*). Няма директен контакт с реципиента. Емитентът предполага насочен интерес към концерна БМВ у реципиента.

Прагматично измерение. *Основни точки*: каква цел имат цялостното изказване и неговите отделни елементи по отношение на партньора в комуникацията?

Цялостното изказване има информационна цел. Проблемът се поставя с цитат още в първото изречение – „позицията на БМВ на пазара е поставена на карта“ – „нужна е нова ориентация“. Следват конкретните мерки, които ще се предприемат, за да се подобри състоянието на концерна.

Какви стратегии прилага емитентът, за да осъществи своето речево намерение? Прилага се стратегията на положителните новини – отрича се информацията, че ще се съкращават работни места.

Как се аргументира? Следва по-детайлно представяне на проблема с оставащата печалба.

Какви езикови средства използва в аргументацията си? Посочват се думите на Норберт Райтхофер, председател на управителния съвет, като цитат в пряка реч както и в непряка – като се използва конюнктив I и модалните глаголи „wollen“ и „sollen“ в тяхната субективна функция за изразяване на отношението на субекта към действието.

Как се решават проблемни въпроси чрез дейности на специализирания език? Доколкото има представена проблемна ситуация и програма за подобряване на положението се използват изразите: „Kosten sollen eingespart werden“, „Investitionsquote soll gesenkt werden“, „Einkauf im US-Dollarraum soll ausgebaut werden“, „neue Modelle entwickeln und auf den Markt bringen“ – т.е. няма строго специализирани езикови средства.

Лексикално-семантично измерение. *Основни точки:* пластове на лексическия състав: термини и нетерминологизирана специализирана лексика.

Честотност и употреба на думите.

Словообразуване: няма преобладаващ словообразователен модел, но се забелязват повече съществителни на -ion „Aquisition“, „Wettbewerbsposition“. Съществителните са представени с примери на деривати, както и на сложни съществителни: *Konzern, Absatz, Absatzwachstum, Umsatz, Sparprogramm, Sparziele*, прилагателните също са специфични: *milliardenschwer, limousineähnlich*.

Синтактично измерение: времето на глаголните форми е сегашно, преобладават 3 л. ед. и мн. ч. Установява се честа употреба на процесуален страдателен залог. Използва се конюнктив за предаване на чужди думи, както и модални глаголи в субективна употреба. Преобладават простите изречения.

Срещат се устойчиви съчетания като: ... *stand auf dem Spiel*, ... *auf lange Sicht...*, ... *zu Buche schlagen*.

Текстово-интеракционно измерение.

Основни точки: външно разчленяване: Текстът в оригиналния си вид е разчленен на шест абзаца, към него има снимка и графика. *Вътрешната структура* следва изброяването и на отделните подтеми: *проблем – плащмент – печалба – нови модели – печалба – акции – нови марки*.

Извод от съпоставката: като заключение можем да кажем, че моделът на К. Brinker предлага редица предимства, които се отнасят до:

- а) наличието на текстоаналитична концепция за разгръщането на темата;
- б) изследването на логико-семантичната структура на текста.

Докато Fluck използва най-общо понятието „стратегии“ за изразяване на функцията, Brinker го обвързва с начина на разгръщане на темата и подемането ѝ чрез носителите на референтна връзка, което позволява да проследим детайлизирано езиковите средства, с които те са изразени.

Fluck използва понятието „текстово-интенционално измерение“, но освен разчленяването на текста на абзаци, липсват други текстолингвистични критерии за анализ.

Независимо от тези слабости, подходът на Fluck към специализираността като тематичност и като цел на чуждоезиковото обучение са важни за целите на нашите анализи. Този подход, съчетан с виждането на Buhlmann

и Fearnс за степента на специализираност в трите вида специализирани текстове, представлява основата на признаците, по които изготвихме модифициран модел за текстолингвистичен анализ.

Изработване на собствен модел за текстов анализ за целите на изследването

Резултатите от прегледа на различните модели и начина, по който те работят ни дават възможност и основание да предложим собствен модел, който да изпълни целите на настоящото изследване, а именно, да се изследват спецификите на текстовете, за да се открият прилики и разлики в двата езика. Необходимостта от това е продиктувана от съпоставителния характер на изследването, разглеждането на текстовете в тяхната цялост, намирането на съпоставими в двата езика критерии – терциум компарационис.

По по-долу посочения модел са анализирани всички текстове както на български (от B1 до B18), така и на немски (от D1 до D26).

А. Модел за текстолингвистичен анализ по текстове.

Б. Разпределение на данните от анализа по групи.

Таблица 3: Vrinker, Булман, Фарнс, Fluck, Василева. „Модел за съпоставителен текстолингвистичен анализ на публицистични текстове на немски и български език“

1. План за строеж на текста, главна тема и подтеми	Дескриптивно, експликативно, аргументативно
2. Функция на текста и индикатори	Главна и второстепенни функции 2.1. индикатори, изразени с перформативни формули 2.2. експлицитно изразени индикатори без отношение на емитента към съдържанието 2.3. експлицитно изразени индикатори с отношение на емитента към съдържанието 2.4. контекстуални индикатори
3. Какво е подемането на темата и какви са езиковите средства за изразяване на денотатите?	3.1. Денотати (носители на референтната връзка) 3.2. Езикови особености на денотатите: 3.2.1. рекурентност 3.2.2. синонимия 3.2.3. метонимия 3.2.4. словообразователен тип
4. Подемане на темата	

Продължение

5. Каква е степента на специализираност?	5. Степен на специализираност: 5.1. лексикални особености 5.2. синтактични особености 5.3. свързващи думи
--	--

Източник: Василева (2020).

За илюстрация на модела ще представим примерен анализ на „Солвей-Соди – с над шест пъти по-висока печалба“ (Капитал Daily 20.06.2013) и „Deutsche Wirtschaft verteidigt Spitzenposition“ (Handelsblatt 6.01.2010).

Ситуиране на текста

Текстът на български е от ежедневника „Капитал Daily“, под рубрика *Компании и пазари*, брой думи: 614, има подзаглавие и 3 вътрешнотекстови заглавия, автор е Иглика Филипова. Темпоралната ориентация се определя като сегашен и минал момент, тъй като се констатира факти за състоянието на предприятието, резултат от осъществени събития. Така се дава отговор на въпроса „какво“, а мерките, довели до този резултат, играят ролята на спецификатори и дават отговор на въпроса „как“. Локалната ориентация не може да се определи еднозначно. Въпреки, че става въпрос за успехите на завода в Девня, създава се впечатлението, че белгийската група „Солвей“ съобщава за успехите на цялата компания, която има заводи из цяла Европа: „бизнес с калцинирана сода в Европа“, Португалия, „шест други завода“ и Турция. Що се отнася още до ситуирането, същото е и със споменаването на източника – изпълнителният директор Спирос Номикос, чието име се споменава едва във втората половина на статията, където е цитиран със своето обяснение на високите резултати. Това е и един от експликативните елементи в дескриптивното разгръщане на темата.

Разгръщане на темата и план на главната тема и подтемите

Темата е разгърната дескриптивно, а експликативните елементи са малко на брой и се ограничават до конкретна информация в предишния сегмент, а не до цялото съдържание (тема) на текста. Частичните теми могат да се проследят в тематичния план:

Лийд: Печалба – сравнение с предишен период – причина за промяната – цени – намалени разходи – инвестиционна програма.

1. „Повече приходи“

1.1. Печалба в цифри (специфициране)

1.2. Информация за дружеството

1.3. Събрание на акционерите

1.4. Съотношение произведена продукция – капацитет цени – печалба

1.5. Причини за успеха

1.6. Приложение на калцинираната сода

2. Абзац „Инвестиции“

2.1. Приложение на инвестициите

- поддръжка
- ремонт
- обновяване
- разширяване на инсталациите

2.2. Повишаване на енергийната ефективност

- закриване на мощности в Европа
- крайна цел – подобряване на разходите

Функции: информационна и информационно-персуазивна

Индикатори:

1. ... това отчете на общо събрание, ... посочи изпълнителният директор Спирос Номикос, ... каза той за „Капитал Daily“;

2. няма;

3. рубрика, медия.

Подемане на темата чрез:

Денотат 1. „Солвей Содиди“ – производителят на калцинирана сода „Солвей Содиди“.

Денотат 2. над шест пъти по-висока печалба – силните резултати – нетната печалба – по 10.48 на акция – нетните приходи от продажби – положителните финансови резултати.

Денотат 3. инвестиции – над 40 млн. лв. – най-голямата част от сумата – преките инвестиции – останалите средства.

Денотат 4. производството на калцинирана сода – продукцията – производство.

Особености на денотатите:

- липса на прономинализация. Изключение: ограничена употреба на притежателно местоимение 1 л. мн. ч.
- синонимия: производство – продукция, завода – компанията.
- метонимия: компанията – ръководството на компанията, название на предмета на дейност, което замества името на компанията

Специализираност: 3,58%, слаба.

Лексикални особености: деривати, съществителни със съгласувано определение, съществителни с предложно определение (като устойчиви словосъчетания) приходи, ръст, нетна печалба, продажби (използва се и в единствено продажба генерализирано) капацитет.

Синтактични особености: Преобладават простите изречения. Сложни съставни се срещат с подчинени определителни изречения, въведени с: *чишто, която, които, което (4), както и с да (1), че(1), а(1), така че (1)*.

Източник: Спирос Номикос, изпълнителен директор на компанията. Deutsche Wirtschaft verteidigt Spitzenposition.

Ситуиране на текста

„Deutsche Wirtschaft verteidigt Spitzenposion“ с поздаглавие „Europas Manager halten Deutschland für das wettbewerbsfähigste Land des Kontinents – weltweit liegt China vorn“ от 6.01.2010 е от специализирания ежедневник *Handelsblatt*, съдържа 420 думи и 3213 знака с приложена таблица. Няма посочен автор. Локалната ориентация е Европа, Германия, а времевата ориентация – настояще, за което свидетелстват формите на глаголите в презенс. Реципиент е читателската аудитория на вестника, с интереси към икономическите новини, но без задълбочени специализирани познания. Събитието се съобщава като резултат от 2 анкети: на фирмата за фирмени консултации по поръчка на вестника и в предишен период – на институтите за пазарни проучвания *psephos* и *Innofact AG*. Цитират се от двете анкети по един запитан. Те изпълняват ролята на експерта, чиято информация се цитира: в кавички или с конюнктив.

Разгръщане на темата и план на главната тема и подтемите

Основна форма на реализация е дескриптивната, а конкретната форма на реализация е дескриптивна с фактологичен акцент.

1. *Тема – германската икономика е най-конкурентна сред европейските национални икономики.*
2. *Източник.*
3. *Причини.*
4. *Сравнение с предишен период.*
5. *Страни на съседни позиции в класацията.*

Функции: главна информационна, второстепенна – персуазивна

Индикатори:

1. *...Das ergibt eine exklusive Umfrage, ... sagt Allianz-Chefvolkswirt Michael Heise, sagt Barclays Capitals Euro-Chefvolkswirt Julian Callow.*
2. *sei der „entscheidende Vorteil“, hätten rationalisiert, ... hätten erzielt.*
3. специализиран седмичник *Handelsblatt*, рубрика *Weltwirtschaft*.

При сравнение с предишна анкета се използват формите за Perfekt, Präteritum (Passiv) Plusquamperfekt, т.е. прави се сравнение с предишен период, както и с други национални икономики – конкуренти на Германия. Експликативни елементи откриваме в сегменти (6) и (11).

Подемане на темата и денотати

Денотат 1. *deutsche Wirtschaft – die deutsche Wirtschaft – wettbewerbsfähigstes Land – die Exportnation – Deutschland.*

Денотат 2. *Spitzenposition – wettbewerbsfähigstes Land – diese Position – Konkurrenzfähigkeit – die Wirtschaftskraft des Standortes – Wettbewerbsfähigkeit des eigenen Landes.*

Многобройни са глаголните форми с евалуативност: положителна или отрицателна: *bewerten, einschätzen, Ansehen gewinnen, halten für gut, schlecht, möglich.*

Често се използват изразни средства означаващи заемана позиция: *im weltweiten Vergleich auf Rang zwei, Auf einer Skala, dicht auf den Versen, Schlusslicht.*

Особености на денотатите:

- липса на прономинализация;
- рекурентност: *deutsche Wirtschaft – die deutsche Wirtschaft – wettbewerbsfähigstes Land – die Exportnation – Deutschland – die deutsche Wirtschaft.*
- синонимия: *Wettbewerbsfähigkeit – Konkurrenzfähigkeit.*
- метонимия: *Deutschland – die deutsche Wirtschaft.*
- сл. модел: сложни съществителни с повече от един корен.

Степен на специализираност: 6,7% слаба.

Лексикални особености: сложни съществителни с два и повече корена.

Синтактични особености: изреченията са най-често прости, или сложни съставни с едно подчинено: *Relativsatz (1), Temporalsatz (2), Objektsatz (1), сложно съчинено (2), und sowie.*

Цитиране на източници: събитието се съобщава като резултат от 2 анкети: на фирмата за фирмени консултации по поръчка на вестника и в предишен период – на институтите за пазарни проучвания *psephos* и *Innofact AG*.

Прилики по отношение на разгръщане на темата и постигане на тематична кохерентност:

- и в двата текста тя е разгърната чрез подтеми:
 - немски текст: състояние – сравнение с предишен период – причини за промяната – страни на съседни позиции;
 - български текст: печалба – сравнение с предишен период – причина за промяната – цени – намалени разходи – инвестиционна програма.

Прилики по отношение на функцията:

- И двата текста имат главна информационна и второстепенна персуазивна функции.
- Индикаторите на функцията и в двата текста са изразени и експлицитно предимно чрез глаголи със значение „казвам, говоря“ (*verba dicendi*).

- Контекстът на немския текст е рубрика *Wirtschaft* в ежедневник, на българския – рубрика „Компании и пазари“ в ежедневник.

Прилики по отношение на денотатите и специализираността:

- И в двата текста се използват съществителни собствени за наименоване на предприятието, съответно на националната икономика и номина агентис, за да се изрази какво се произвежда: „*Solвей Codu*“ – *производителят на калцинирана сода* – и *die Exportnation – Deutschland*.
- Наблюдава се цялостна и частична рекурентност: *deutsche Wirtschaft – die deutsche Wirtschaft* и „*Solвей Codu*“ – „*Solвей Codu*“.
- Избягва се прономинализацията.
- Използват се синоними: *содовия завод – производителят на калцинирана сода* и *Wettbewerbsfähigkeit – Konkurrenzfähigkeit*.
- Използват се съществителни с оценъчно значение: *die Exportnation*
- Наблюдават се метонимни отношения: *Deutschland – die deutsche Wirtschaft* и *производителят на калцинирана сода „Solвей Codu“ – завода в Девня*
- Специализираността се изразява с нетерминологизирана и терминологизирана специализирана лексика и е далеч под 12% – в немския текст 6,71%, а в българския – 3,58%, т.е. слаба.

Разликите в двата текста показват следното:

- Що се отнася до логико-семантичната структура, текстът на немски език използва принципа на обърнатата пирамида, за да съобщи резултат от анкета, а текстът на български – за да илюстрира положителна информация за състоянието на предприятие.
- Информацията на български е предназначена за недефинирана целева група, а на немски – евентуално за инвеститори.
- Текстът на немски показва по-висока степен (но под 10%) на специализираност, която се изразява в по-сгъстената информативност относно числова информация и статистически данни.
- Източникът на немски е проведена анкета и две мнения на експерти (общо три гледни точки), на български – административен ръководител на предприятието.

Предимствата при този модел за анализ се изразяват във възможността:

- да се открият прилики и разлики, като се съпостави ситуирането с неговата темпорална и локална ориентация и да се изброят начините, по които то се реализира в двата езика;
- да се групират текстовете в дескриптивни, дескриптивни с единични или множество експликативни елементи, експликативно-дескриптивни и аргументативно-дескриптивни според разгръщането на темата и в рамките на тези групи да се съпоставят;

- да се докажат функциите на текстовете чрез откриване на индикаторите им;
- да се идентифицират денотатите, чрез които се подема темата и да се съпоставят лексикалните средства, с които те се изразяват;
- да се установи специализирана насоченост като се идентифицират термините, нетерминологизираната специализирана лексика и тяхното количество;
- да се съпоставят източниците на информация, като така частично се идентифицират емитентите и се получи социолингвистична информация.

Заклучение

В резултат на извършеното проучване бяха разгледани детайлно три текстолингвистични модела за анализ, един от които предназначен за по-нататъшно дидактизиране на текстовете с цел прилагането им в обучението по немски език със специализирана насоченост. За да се изпълнят условията за съпоставителност бяха анализирани и текстове от български медии със сходна тематика. За целите на съпоставителното изследване чрез описване се създаде специален модел за текстолингвистичен анализ. И на двата езика текстовете бяха разделени на групи според подемането на темата – дескриптивно, експликативно или аргументативно. При установена функция чрез проследяване на видовете индикатори и при установена степен на специализираност се установи, че текстовете подемат темите и подтемите си чрез вариации на денотатите, изразяващи се в най-вече в рекурентност, синонимия и метонимия. Съставните елементи на модела сами по себе си предлагат многобройни възможности за създаване на дидактически материали без да се нарушава целостта на текстовете за развитието на уменията разбиране при четене и превод при работа с по-обемни текстове в преподаването на немски език със специализирана насоченост.

Използвана литература

- Бояджиев, Т. (2007). Българска лексикология, УИ „Св. Кл. Охридски“, София. (Boyadshiev, T., 2007, Bulgarska lexikologia, UI “Sv. Kl. Ohridski“, Sofia).
- Василева, С. (2020). Текстолингвистични особености на текстове с икономическа тематика на немски в сравнение с български, Издателски комплекс – УНСС, София. (Vasileva, S., 2020, Tekstolingvistichni osobenosti na tekstove s ikonomicheska tematika na nemski v sravnenie s bulgarski, Izdatelski kompleks –UNSS, Sofia).

- Добрева, Е., Савова, И. (2010). Текстоллингвистика. Уводен курс, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, Шумен. (Dobрева, E., Savova, I., 2010, Tekstolingvistika, Shumen, UI „Episkop Konstantin Preslavski“).
- Касабов, И. (2006). Граматика на семантиката, УИ „Св. Кл. Охридски“, София. (Kasabov, I., 2006, Gramatika na semantikata, UI “Sv. Kl. Ohridski“, Sofia).
- Brinker, K. (1997, 2010). Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffen und Methoden, Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Buhlmann, R., Fearn, A. (2000). Handbuch Fachsprachenunterricht, UTB W. Fink, Berlin/München.
- Große, E.U. (1976). Text und Kommunikation. Eine linguistische Einführung in die Funktionen der Texte, Stuttgart.
- Fluck, H-R. (1997). Fachdeutsch in Naturwissenschaft und Technik, Heidelberg.
- Hartmann, H-R. (1980). Kontrastive Textology: comparative discourse analyses in applied linguistics, Erich Schmidt Verlag, Berlin.
- Heinemann, M., Heinemann, W. (2002). Grundlagen der Textlinguistik. Interaktion – Text – Diskurs, Tübingen.
- Lions, J. (1980). Semantik, Zur Denotation, Band I. Beck, München.
- Mauranen, A. (1993). Cultural differences in academic rhetoric, Frankfurt a. M.
- Metz, D., Schuppener, G. (2011). Textkompetenz-Entwicklung im DaF-Unterricht Eine Evaluation durch kreatives Schreiben, Studia Germanica 9, available at: https://dokumenty.osu.cz/ff/studiagermanistica/archiv/2011_Studia-Germanistica-9.pdf
- Motsch, W., Viehweger, D. (1991). Illokutionsstruktur als Komponente einer modularen Textanalyse, in Brinker, K. (Hrsg.), Aspekte der Textlinguistik, Olms, s. 107-132.
- Spillner, B. (1981). Textsorten im Sprachvergleich, in Kühlwein, W., Thome, G., Wilss, W. (edd.), Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft. Akten des Internationalen Kolloquiums Trier/Saarbrücken 25-30.9.1978, München, s. 239-250.
- Spillner, B. (2010). Fachtexte im interkulturellen Vergleich. Kontrastive Pragmatik deutscher, finnischer und französischer Wirtschaftstexte, Internetzeitschrift für Kulturwissenschaften, Nr. 17, s. 144 -155.
- Toulmin, S. (1958). The Uses of Argument, Cambridge, deutsche Übersetzung: Der Gebrauch von Argumenten. Kronberg 1975, pp. 30-31.
- Vater, H. (1994). Einführung in die Textlinguistik. 2. Auflage. UTB W. Fink Verlag, München.

METHODS AND MODELS FOR CONTRASTIVE TEXTLINGUISTIC ANALYSIS

Senior lecturer Silviya Vasileva, PhD
Department of Foreign Languages and Applied Linguistics
University of National and World Economy
e-mail: s.vasilyeva@unwe.bg

Abstract

The study discusses the existing German language models for contrastive textlinguistic analysis and their application. Its goal and objectives are to cover the pragmatic, textual, syntactic, and lexical linguistic levels in Bulgarian and German. Attention is paid to the concept of comparability: the textual base must be described and analysed so as the reliability and representativeness of the data, obtained through analysis is ensured. The main uniting part of the topic is emphasised considering the ways of its development, the types of topics and their specifics. According to one of the models there are descriptive, explicative, and argumentative structures; the indicators of the text function are also analysed. The problem of denotates and their linguistic expression is discussed as well. An original contrastive model for Bulgarian and German has been created.

Exactly this model is the main one in the achieved results and serves as a basis for the creation of specialized didactic texts for the purposes of German language teaching. The main conclusion, taken from the foreign language didactics is the enhancement of linguistic knowledge in its complexity – context and text – in order to perform more efficient linguistic actions.

Key words: textlinguistic analysis, contrastiveness, topic development, denotates, specializedness, German for specific purposes

JEL: A20, Z13, Z19